

NOTA DE PREMSA

dossier

EL MUSEU D'ARQUEOLOGIA DE CATALUNYA PRESENTA LA TROBALLA EXCEPCIONAL D'UN CRANI RITUAL IBÈRIC A OLÈRDOLA

Les intervencions arqueològiques efectuades a Olèrdola (Olèrdola, Alt Penedès) entre els mesos de novembre i desembre de 2021 han proporcionat interessants dades que reforcen la importància d'aquest conjunt històric amb múltiples fases d'ocupació i obert al públic des de fa 50 anys.

Presentem la troballa d'un crani humà d'època ibèrica que se suma als coneguts cranis enclavats d'Ullastret i de Santa Coloma de Gramenet, presents a l'exposició del MAC "l'Enigma Iber". La localització de cranis humans en espais defensius com les muralles o a l'exterior d'edificis de ciutats i poblats són una excepcionalitat i responen a l'exhibició com a trofeus, una tradició procedent del món celta. El crani d'Olèrdola és el més meridional identificat fins ara, ampliant així al poble iber dels Cessetans un ritual fins ara només documentat entre els Indigets i Laietans.

Així mateix, volem ressaltar la descoberta d'una nova torre, la cinquena, de la magníficament ben conservada muralla romana d'època republicana d'Olèrdola. La intervenció ha permès recuperar 35 metres de muralla fins ara poc visibles i la pedrera que s'obrí als seus peus per extreure els carreus, amb la inesperada localització d'una nova torre que s'afegeix a les quatre torres conegudes des del segle XVIII.

1/ EL CRANI IBÈRIC D'OLÈRDOLA

En els treballs arqueològics realitzats a la torre 2 de la muralla romana d'Olèrdola durant la campanya d'excavacions del 2021 (29 de novembre-3 de desembre), s'han localitzat les restes d'un crani humà seccionat. Ha aparegut en els nivells d'època ibèrica, datats del final del s. III a. de la n.e.

Aquest cap tallat, corresponent a un individu masculí d'entre 18-25 anys, es trobava exposat segurament en la part superior de la torre, a la vista dels qui entraven al poblat ibèric

d'Olèrdola. En ser destruïda aquesta de manera violenta cap al final del s. III a. de la n.e., va quedar sepultat entre les seves runes.

L'exemplar d'Olèrdola s'ha de posar en relació amb la pràctica ritual d'alguns pobles ibers catalans d'exposar públicament els caps tallats dels enemics vençuts, com a trofeus: eren enclavats en llocs visibles de les portes d'entrada als poblats o en edificis rellevants. Bona prova d'aquest costum serien els caps enclavats del Puig de Sant Andreu (Ullastret, Baix Empordà) i Puig Castellar (Sta. Coloma de Gramenet, Barcelonès) que poden veure's actualment a l'exposició temporal del Museu d'Arqueologia de Catalunya "L'ENIGMA IBER" (fins al 16 de gener del 2022).

Tanmateix, el crani d'Olèrdola destaca d'entre tots els caps tallats ibèrics coneguts fins ara per dos motius. primera El primer, perquè mai abans s'havia registrat aquest costum fora dels territoris dels Indigets i dels Laietans, que són les tribus ibèriques que tallaven i enclavaven cranis; l'Olèrdola ibèrica formava part del territori dels Cossetans i, per tant, és el primer cop que aquest ritual es documenta en indrets que poblaren els membres d'aquesta tribu. I segona El segon perquè és el cap tallat descobert més al sud de Catalunya.

Aquestes dues raons fan del crani d'Olèrdola una troballa excepcional, un autèntic *unicum*.

Les excavacions de la torre 2. El context de la troballa

Les excavacions de la torre 2 de la muralla romana d'Olèrdola s'iniciaren el 2016, en el marc del projecte quadriennal de recerca arqueològica: *"El nord-est de la Citerior des d'Escipió Emilià a Cèsar: la militarització del paisatge com a model de gestió territorial"* (NECEE: 2014-2018). Aquest projecte, liderat des del Museu d'Arqueologia de Catalunya, es plantejava com a objectiu l'estudi de la presència inicial romana a Catalunya, des del punt de vista de la implantació militar en el territori. En aquest context, era pertinent prendre l'enclavament estratègic d'Olèrdola com a punt de la recerca, donada la seva importància en el context militar romanorepúblicà

Per tal d'avançar en el coneixement de la muralla es decidí excavar la torre 2, la qual correspon a la torre de flanqueig oriental de la porta d'entrada al recinte fortificat d'Olèrdola. Aquesta torre, malgrat estar estructuralment vinculada a la muralla romana, havia estat reconstruïda totalment en època medieval, amb una modificació evident de la seva fesomia i aparell constructiu. Tanmateix, el buidatge del sediment medieval interior (1987), així com una campanya de restauració duta a terme en 2013 per consolidar els paraments, van

mostrar l'existència encara de restes estructurals pertanyents a la torre d'època romanorepublicana.

Amb la intervenció del 2016, es plantejava iniciar l'excavació de la torre romanorepublicana tot seguint les estructures conservades per tal de determinar la cronologia de construcció del sistema defensiu, així com definir el sistema d'accés a l'enclavament.

La primera campanya va fer evident que la remodelació medieval havia afectat abastament tots els paraments de la torre romana. Amb tot, part del perímetre de la torre original s'havia conservat a l'interior de la torre medieval. Igualment, es va poder comprovar que la torre romana havia estat abandonada entorn del 75 a. de la n.e., és a dir, en un moment que coincideix amb el període d'inestabilitat que el territori conegué amb motiu de la Guerra de Sertori (80-72 a. de la n.e.). Així doncs, és probable que l'enclavament d'Olèrdola es veiés afectat per algun esdeveniment relacionat amb aquest conflicte donat el seu caràcter de punt estratègic i de control.

La continuïtat dels treballs van permetre comprovar que la torre romana s'assentava directament sobre una torre anterior, bastida durant el període ibèric: els romans, en construir la nova fortificació van reaprofitar i conservar les dues torres de flanqueig ja existents de l'entrada al recinte, però no el traçat de la muralla ibèrica amb què aquestes torres funcionaven.

Per tant, la torre 2 d'Olèrdola vindria a ser una autèntica **Matròixca**: la torre medieval, la més moderna, conserva i tanca en el seu interior les torres romana i ibèrica.

Descripció de la troballa

Durant els tres darrers anys, s'ha excavat la torre ibèrica. Els treballs han mostrat que cap al final del segle III a. de la n.e., la torre va patir una severa destrucció. En els potents enderrocs s'hi ha localitzat part de l'embigat caigut i carbonitzat, així com d'algun element de mobiliari més, també cremat. L'abundant troballa de vaixel·la, ceràmica comuna i àmfora, prou senceres, indiquen també que la torre fou abandonada ràpidament, sense temps per recollir o endur-se el que hi havia dins. L'estructura va patir un incendi i s'ensorrà, quedant així l'espai segellat. D'altra banda, entre els materials apareguts en la torre ibèrica destaca la punta d'un *pilum*, la típica llança usada per les tropes romanes en el context bèl·lic de la Segona Guerra Púnica (218-202 a. de la n.e.).

Ha estat precisament durant la campanya del 2021, desenvolupada entre el 29 de novembre i el 3 de desembre, que han estat descobertes les restes humanes: van aparèixer durant l'excavació de la part final d'aquest enderroc, arran de la paret oriental de la torre.

Es tracta concretament de la part superior d'un crani (calvària, maxil·lar i malar), trencat en cinc fragments. L'estudi antropològic preliminar apunta que seria un individu masculí d'entre 18-25 anys. Tant la posició en què aparegueren les restes com la seva fragmentació permeten pensar que el cap hauria estat col·locat en una posició d'alçada, i que durant el col·lapse de la torre va caure, es va trencar i barrejar amb la runa, i van quedar finalment sepultat.

El sentit de la troballa

Actualment és ja acceptat i prou conegut que els Ibers, que poblaren Catalunya amb anterioritat a l'arribada dels romans, practicaven rituals que implicaven l'exposició de diferents parts del cos. El més rellevant i cridaner era el de l'exposició dels cranis. De fet, es tractava d'individus, segurament enemics vençuts en combat o morts durant accions de guerra, als quals se'ls hi tallava el cap, que eren exposats a la manera de trofeus en espais rellevants dels hàbitats ibèrics. La càrrega ideològica d'aquests actes, revestits de simbolisme, reforçaven tant el lideratge de l'aristocràcia guerrera ibèrica com els mateixos lligams entre els membres de la comunitat.

Com ja es va mostrar de manera específica en l'exposició CAPS TALLATS (MAC 2015-2016; i que actualment pot encara recuperar-se a l'ENIGMA IBER, al MAC fins al 16 de gener de 2022), aquesta pràctica estava prou arrelada entre les tribus dels Indigets i dels Laietans. Els notables exemples del Puig de Sant Andreu (Ullastret, Baix Empordà) en són bona mostra entre els Indigets; però també els del Turó de Can n'Oliver (Cerdanyola del Vallès, Vallès Occidental), Puig Castellar (Santa Coloma de Gramenet, Barcelonès) o Turó de la Rovira (Barcelona, Barcelonès) entre els Laietans. Els cranis apareixen clavats en espais singulars dels hàbitats (cas del Puig de Sant Andreu) o relacionats amb les portes d'accés als recintes (cas del Puig Castellar), on segurament estarien exposats i podrien ser així vistos per tothom que entrés als poblats.

Molt probablement aquest hauria estat el cas d'Olèrdola: un cap enclavat just en la porta d'entrada, en un extrem o a la mateixa llinda. I que per raó de la destrucció del complex d'accés a l'assentament (porta i torre de flanqueig est) hauria estat sepultat.

Tanmateix, el que fa especial i, de moment, únic el crani d'Olèrdola és que seria la troballa més meridional d'aquest tipus de ritual documentada fins al moment; però també

perquè per primera vegada es registraria aquesta pràctica entre el poble iber dels Cossetans, al territori dels quals s'inscriu el nucli d'Olèrdola.

On es podrà veure la peça

El crani d'Olèrdola restarà exposat mentre duri l'exposició L'ENIGMA IBER, integrat en el discurs de la mateixa, fins al 16 de gener del 2022.

Posteriorment, es continuarà amb la seva neteja, restauració i estudi per tal de poder-lo exposar definitivament en la nova presentació de la sala IBERS del MAC.

Presentació de l'equip d'investigadors

Després de la finalització del projecte NECEEC, l'excavació de la torre 2 ha continuat endavant com un projecte independent, dirigit i coordinat també des del MAC. Actualment està liderat per la Sra. Núria Molist, directora del MAC-Olèrdola i conservadora de les col·leccions ibèriques del MAC; el Dr. Jordi Principal, conservador de les col·leccions clàssiques del MAC; i pel Dr. Carles Padrós, tècnic del Servei de Museus i investigador adscrit a l'ICAC. Compta també amb la col·laboració d'Oriol López Bultó, de la Universitat Autònoma de Barcelona, encarregat dels estudis antracològics; de la Dra. M. Eulàlia Sobirà, de la Universitat Autònoma de Barcelona, encarregada dels estudis antropològics, de les Dres. Assumpció Malgosa i Cristina M. Pereira que realitzaran els estudis d'ADN, també de la Universitat Autònoma de Barcelona; així com de la Dra. Alessandra Pecci, de la Universitat de Barcelona, analitzant els residus de les àmfores ibèriques. Les primeres peces han estat restaurades per l'empresa Gamarra & García.

Així mateix, cal destacar la participació en les tasques d'excavació i laboratori d'estudiants de grau i màster d'universitats catalanes (Universitat de Barcelona i Universitat Autònoma de Barcelona) i també internacionals (Università degli Studi di Sassari).

2 / LA MURALLA ROMANA D'OLÈRDOLA I LA DESCOBERTA D'UNA NOVA TORRE

Durant l'any 2021, des de la seu d'Olèrdola del Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC) hem estat celebrant el centenari de les intervencions que l'Institut d'Estudis Catalans va dur a terme a diferents punts del conjunt històric d'Olèrdola. Entre ells, en un tram de la muralla romana i a una de les seves torres. L'objectiu era doble en relació a aquesta construcció: definir la cronologia i posar en valor la muralla, recuperant part de la cara exterior.

Amb objectius equiparables quan a recerca i recuperació del monument hem plantejat la intervenció de l'any 2021.

La muralla romana d'Olèrdola és una de les més ben conservades i espectaculars de les construïdes en època tardorrepublicana de Catalunya i de la Península Ibèrica, aixecada entorn l'any 100 a. de la n.e. Junt amb la torre exempta situada a la part superior de la muntanya de Sant Miquel d'Olèrdola, la muralla és l'element fonamental de la fortificació destinada al control visual de la via Heraclea (posterior via Augusta durant l'imperi romà, denominada *Franchisca* i *Morisca* en l'alta edat mitjana i per on avui transcorre l'AP7 i el tren d'alta velocitat). Un punt de control clau per protegir Tarragona, probablement en el context bèl·lic de l'anomenada Guerra de Sertori (80-72 a. de la n.e.) que va enfrontar dues faccions del Senat de Roma.

100 anys després de les excavacions de l'IEC, des del MAC hem considerat pertinent continuar l'obra iniciada sota l'impuls de Pere Bosch Gimpera i el Servei d'Investigacions Arqueològiques. Les accions s'han centrat el 2021 en la recuperació d'un nou tram de muralla i del relleu natural exterior. Altrament, els objectius pels propers anys són encara més ambiciosos. Estem treballant en projectes transversals que integrin la recerca sobre la fortificació romana amb la continuació de la valorització de la muralla i la naturalització de l'actual pàrquing que s'estén al peu del monument, creant un espai més amable i polivalent.

Descripció dels treballs

Entre el 29 de novembre i el 23 de desembre de 2021 s'ha dut a terme la intervenció a l'extrem est de la muralla romana tardorrepublicana, treballs que s'emmarquen en una proposta més àmplia de recuperació de la totalitat del mur defensiu i el coneixement de la fortificació militar en els seus diferents elements que la componen.

Un cop eliminats la vegetació i el sediment que amagava i cobria parcialment el mur defensiu, han estat recuperats un total de 35 m lineals de muralla i ha estat afectada una superfície davant d'aquesta d'entorn els 350 m². La muralla, de tipus barrera, mesura de la

cinglera est a l'oest 148 m i estava fins ara conformada per quatre torres, dues d'elles flanquejant la porta d'entrada. El parament exterior és de tipus itàlic, tal com correspon a les construccions defensives aixecades entre mitjans del segle II i inicis del segle I a. de la n.e. i es caracteritza per grans carreus poligonals a la base i un coronament d'obra irregular.

Resultats

Sens dubte, la localització d'una nova torre de la muralla (la cinquena) ha estat la dada més rellevant i sorprenent de la intervenció. Haurem d'esperar el treballs propers, no obstant, per poder-ne definir la planta i excavar l'interior i el que sembla, *a priori*, dues etapes constructives.

A més de la torre, hem pogut constatar el canvi de parament que ja s'intuïa en el tram de muralla recuperat, passant d'uns carreus ben escairats a una fàbrica amb pedres irregulars i morter de calç. La causa d'aquest sobtat canvi no la podem precisar, però sembla que va estar condicionada per la necessitat d'acabar ràpidament la muralla.

La nova pedrera situada immediatament davant del *murum*, localitzada en la intervenció, acomplia un doble objectiu: l'extracció de blocs a peu mateix de l'obra abaratint costos de trasllat i l'increment de l'alçada de la construcció, fent-la més inexpugnable. L'extracció de blocs d'aquesta pedrera segueix el mateix sistema d'obtenció que la situada a l'interior del recinte i excavada a l'inici dels anys 1990.

Aquestes dades sobre la muralla olerdolana permetran realitzar noves hipòtesis sobre la seva concepció i funcionalitat poliorcètica, ja que cal considerar que aquest tram és el primer que un exèrcit enemic es troba en arribar a la fortificació, així com el procés edilici, des de l'extracció dels blocs fins la col·locació.

Si els resultats quan a la recerca han estat extraordinaris, no podem més que estar satisfets per posar en valor el nou tram de muralla -35 m lineals més de l'excepcional muralla. Un primer pas per aconseguir la recuperació total del monument i facilitar al visitant una visió molt més fidedigne del que havia estat la muralla fa més de 2000 anys.

Equip de la intervenció

La direcció dels treballs ha estat assumida per l'arqueòleg Pablo Martínez i hi han participat cinc arqueòlegs professionals, tots ells contractats per l'empresa Tríade S.L., de Vilafranca del Penedès, amb la supervisió i assessorament del MAC-Olèrdola.

La intervenció a la muralla no hagués estat possible sense el suport de diferents institucions, a les quals agraïm la seva col·laboració. En primer lloc, l'excavació ha estat

realitzada amb el finançament del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya en el marc de la recuperació i conservació del conjunt, contemplant tant la intervenció com la posterior conservació de les estructures que ho requereixin. Així mateix, hem comptat amb el suport de l'ajuntament d'Olèrdola que ha assumit la recollida i enretirada de la terra extreta. Finalment, agraïm al Cos dels Agents Rurals (CAR) de la Generalitat de Catalunya i als tècnics del Parc del Garraf i Olèrdola de la Xarxa de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona el suport i assessorament quan a la gestió de la part arbòria i arbustiva de l'àrea afectada pels treballs arqueològics.